

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ РЕАЛІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Компанець Є. М., Лебідь С. А.

У статті досліджено можливість закріплення в Кримінальному кодексі України відповідальності юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності та особливості доказування обставин, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Проаналізовано перелік злочинів, за якими за дії уповноваженої особи до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Відзначено, що чинна редакція Кримінального кодексу України не надає можливості застосовувати до юридичних осіб заходи кримінально-правового характеру за порушення прав інтелектуальної власності і це не відповідає прогресивному підходу Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших країн. На основі норм Кримінального кодексу України і узагальнюючих понять, які визначають службову особу, та за результатами аналізу обвинувальних вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень доведено, що службові особи юридичних осіб вчиняють різні порушення прав інтелектуальної власності. На прикладах іноземних та вітчизняних справ показано значні втрати правовласника, держави, іноді працівників юридичної особи, незалежно від обраного об'єкта (інтелектуальної власності) посягання. Виходячи з особливостей предмету доказування злочинів у сфері інтелектуальної власності, виділено та проаналізовано дев'ять фактів і обставин, які підлягають доказуванню для обґрунтованого і законного застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Наведено практичну ситуацію, у якій детальне встановлення, перевірка та доказування обставини «в інтересах юридичної особи» відіграє вирішальну роль для прийняття рішення щодо наявності сукупності підстав для застосування заходів кримінально-правового характеру. Досліджено широкий спектр джерел та засобів доказування в злочинах даної категорії. Запропоновано внести зміни до Кримінального кодексу України для забезпечення відповідальності юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: юридична особа, кримінальна відповідальність, інтелектуальна власність, особливості доказування.

Kompanets Ye. M., Lebid S. A. Criminal liability of legal entities for infringement of intellectual property rights: European realities and Ukrainian prospects

The article examines the possibility of enshrining in the Criminal Code of Ukraine the liability of legal entities for infringement of intellectual property rights and the peculiarities of proof of the circumstances that are the basis for applying criminal law measures to legal entities. The list of crimes for which criminal law measures may be applied to a legal entity due to the actions of an authorized person has been analyzed. It has been noted that the current version of the Criminal Code of Ukraine does not provide the opportunity to apply criminal law measures to legal entities for infringement of intellectual property rights and this does not correspond to the progressive approach of the European Union, the United States of America and other countries. Based on the norms of the Criminal Code of Ukraine and generalizing concepts that define an official, and based on the results of the analysis of convictions from the Unified State Register of Court Decisions, it has been proven that officials of legal entities commit various infringements of intellectual property rights. The examples of foreign and domestic cases have shown significant losses of a right holder, the state, and sometimes employees of a legal entity, regardless of the chosen object (intellectual property) of infringement. Based on the peculiarities of the subject of proof of crimes in the field of intellectual property, nine facts and circumstances that are subject to proof for the justified and legal applying criminal law measures to legal entities have been identified and analyzed. A practical situation has been presented in which detailed establishing, verification and proof of the circumstance "in the interests of a legal entity" plays a decisive role in making a decision regarding the existence of a set of grounds for applying criminal law measures. The wide range of sources and means of proof in crimes of this category has been studied. It has been proposed to amend the Criminal Code of Ukraine to ensure the liability of legal entities for infringement of intellectual property rights.

Key words: legal entity, criminal liability, intellectual property, peculiarities of proof.

Постановка проблеми. Тривалий час міжнародна спільнота бореться з важкими проявами злочинності – корупцією, легалізацією незаконних доходів, тероризмом і його фінансуванням. Україна є учасником низки Конвенції, зокрема, про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, про боротьбу з корупцією, про боротьбу з фінансуванням тероризму, проти транснаціональної організованої злочинності, про запобігання тероризму. З підписанням Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання співпрацювати з ЄС у сфері боротьби з вищезазначеними злочинами.

Через високу цінність прав інтелектуальної власності порушення цих прав є особливо прибутковою злочинною діяльністю з невисоким рівнем ризику з точки зору ймовірності виявлення та покарання. Звіти Інтерполу, Європолу, Відомства з інтелектуальної власності ЄС підтверджують, що злочинні групи активно залучені до підробки та піратства, а злочини про порушення прав інтелектуальної власності (далі – ППІВ) часто поєднуються з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму [1, с. 5, 16; 2]. В 2014 р. Генеральна прокуратура України повідомляла про ліквідацію одного з каналів фінансування терористичної організації «ДНР» через припинення збуту контрафактних тютюнових виробів фабрики «Хамадей» (м. Донецьк), які реалізовувалися через низку комерційних структур [3]. В 2018 р. Інтерпол повідомив, що ісламські терористичні організації отримували кошти від підробки тютюнових виробів [1, с. 16]. Приклади показують, що роль юридичних осіб (далі – ЮО) в тяжких злочинах може бути значною. Стрімкий розвиток соціально-економічних відносин та підвищений вплив економічної складової частини зумовили необхідність додаткової кримінально-правової охорони суспільних відносин шляхом розширення кола відповідальних осіб і на ЮО. Актуальність цієї проблематики викликана необхідністю гармонізації українського законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності до законодавства ЄС та США, а також початком функціонування в Україні нового правоохоронного органу – Бюро економічної безпеки України, на детективів якого покладено проведення досудового розслідування ППІВ (статті 229, 231, 232 КК України).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут кримінальної відповідальності ЮО є новим та маловивченим в Україні, а тому дослідники приділяють йому значну увагу. П.П. Андрушко, О.О. Михайлов, А.О. Кочнева, О.П. Провото-

ров, О.Ф. Пасека здійснювали розвідки в царині матеріального права, М.Є. Панько, Ю.М. Павлютін, О.В. Панченко, О.В. Пчеліна, А.В. Шевчишин досліджували процесуальні питання. Питання кримінальної відповідальності ЮО за порушення прав інтелектуальної власності підняті лише декількома вченими. О.С. Ярою до ведення до ККУ інституту відповідальності ЮО, а О.О. Михайловим в порівнянні з нормами іноземних держав. Постійне зростання загроз внаслідок ППІВ для економічної безпеки держави і споживачів актуалізує питання та диктує необхідність детального дослідження окресленої теми для посилення превенції, здійснення швидкого та ефективного розслідування злочинів, вчинених уповноваженими особами ЮО.

Мета статті – дослідити можливість закріплення у ККУ відповідальності ЮО за ППІВ та особливості доказування обставини, що є підставою для застосування до ЮО заходів кримінально-правового характеру.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з мети дослідження, ми оминаємо серйозний науковий спір та етап доктринального формування позиції щодо кримінальної відповідальності ЮО. Водночас констатуємо, що 27.04.2014 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України по виконанню Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» № 314-VII, яким фактично було запроваджено кримінальну відповідальність ЮО. Цим Законом ККУ було доповнено розділом XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» та внесено значні зміни до КПКУ.

Статтю 96-3 ККУ визначені підстави для застосування до ЮО заходів кримінально-правового характеру (далі – ЗКПХ):

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах ЮО будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, 306, ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст. 369, 369-2 ККУ;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, 306, ч.ч. 1, 2 ст. 368-3, ч.ч. 1, 2 ст. 368-4, ст. 369, 369-2 ККУ;

3) вчинення її уповноваженою особою від імені ЮО будь-якого із злочинів, передбачених ст. 258 - 258-2 ККУ;

4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах ЮО будь-якого із злочинів,

передбачених ст. 109, 110, 113, 114-2, 146, 147, ч. 2-4 ст. 159-1, ст. 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 ККУ;

5) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах ЮО будь-якого із злочинів, передбачених ст. 255, 343, 345, 347, 348, 349, 376-379, 386 ККУ.

Відповідно до ч. 1 примітки до ст. 96-3 ККУ уповноваженими особами ЮО визначені: службові особи ЮО, а також інші особи, які відповідно до закону, установчих документів ЮО чи договору мають право діяти від імені ЮО. В ч. 2 примітки роз'яснено, що злочини зазначені в ч. 1-6 ст. 96-3 ККУ визнаються вчиненими в інтересах ЮО, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди.

З огляду на світові практики законодавець визначив види ЗКПХ: штраф, конфіскація майна, ліквідація (ч. 1 ст. 96-6 ККУ). В ч. 2 ст. 96-6 ККУ при застосуванні ЗКПХ встановлено обов'язок ЮО відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана ЮО. В ст. 96-7 ККУ визначено 2 механізми нарахування штрафу:

1) виходячи з незаконно одержаної неправомірної вигоди – двократний розмір штрафу;

2) без одержання неправомірної вигоди, або її розмір неможливо обчислити. В цих випадках суд застосовує штраф у розмірах, зокрема: за нетяжкий злочин – від 10 до 20 тис. н.м.д.г., а за тяжкий злочин – від 20 до 75 тис. н.м.д.г.

Керуючись п. 2 ч. 1 ст. 91 КПКУ, вітчизняні дослідники підтримують позицію країн, які визначають кримінальну відповідальність ЮО як додаткову і пов'язують її з встановленням та притягненням до кримінальної відповідальності винної фізичної особи. А.О. Кочнєва вважає, що новела «є лише видимістю виконання вимог ЄС та черговим інструментом для усунення конкурентів» [4, с. 60].

Про важливість запровадженого правового інституту та необхідність доказування обставин для застосування до ЮО ЗКПХ свідчить віднесення цих обставин до загального предмету доказування (п. 7 ч. 1 ст. 91 КПКУ).

Чи можливе застосування ЗКПХ щодо ЮО у кримінальних провадженнях про ППІВ? Погляди науковців різні.

О.С. Яра говорить про «недоцільність кримінальної відповідальності ЮО...що зумовлюється існуючою і досить розвинутою системою заходів

некримінального впливу» [5, с. 322]. Протилежної думки дослідники зарубіжного досвіду С. Лук'яненко та О.О. Михайлов [6, с. 305; 7, с. 277]. Щодо позиції Ярої О.С. відмітимо, що вона розбіжна з вимогами міжнародних договорів, а стаття опублікована в 2013 р., тобто до введення до ККУ інституту ЗКПХ.

Водночас підкреслимо, що ППІВ (ст. 176, 177, 229, 231, 232 ККУ) не входить до переліку злочинів, визначених в ст. 96-3 ККУ, а тому застосування до ЮО ЗКПХ за ППІВ на даний час неможливе. Відтак обставини, що передбачені п. 7 ч. 1 ст. 91 КПКУ, у злочинах про ППІВ доказувати не вимагається.

Залишити можливість ЮО безкарно порушувати закон, отримувати незаконні доходи, легалізувати їх? Ні.

Науковці відмічають занадто вузьке коло злочинів, які увійшли до ст. 96-3 ККУ, що унеможливає застосування ЗКПХ до інших порушників-уповноважених осіб ЮО. Вважаємо це прогалиною і щодо злочинів про ППІВ зважаючи на таке.

У Кодексі США (англ. U.S.C.) за кримінальні ППІВ (§ 506а (1) (A-C), § 2318, § 2319 (A-D), § 2320) для ЮО, в порівнянні з фізичними особами, передбачені подвійні штрафи (500 тис. \$). За крадіжку комерційної таємниці на користь іноземної ЮО (§ 1831) штраф до 10 млн. \$ або виплата суми в 3 рази більшої за вартість викраденої таємниці. У справі про крадіжку комерційної таємниці компанії AMSC (USA, 2018) доведено втрату 1 млрд. \$ акціонерного капіталу та майже 700 робочих місць [8].

У Директиві (ЄС) № 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради щодо кримінально-правової боротьби з відмиванням грошей [9] серед переліку злочинів, що використовуються для цілей директиви, вказані піратство та піратство продукції (пункт к, ч. 1 ст. 2). Порівняльний аналіз показав, що перелік злочинів у ст. 96-3 ККУ не відповідає положенням наведених актів і це не дозволяє в Україні застосовувати ЗКПХ до ЮО.

Продовжуючи дослідження щодо можливості та доцільності запровадження відповідальності ЮО за ППІВ, пропонуємо спочатку відповісти на питання кримінально-правового характеру: 1. Чи наявні в диспозиціях статей про ППІВ спецсуб'єкти, вказані в Примітці до ст. 96-3 ККУ? 2. Чи порушують ППІВ спецсуб'єкти? 3. Чи отримано внаслідок ППІВ незаконні доходи?

У відповіді на перше питання відзначимо, що однією з кваліфікуючих ознак складів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 176, 177, 229 ККУ (тяжкі злочини), є вчинення дій службовою особою з використанням службового становища. У ст. 232 ККУ

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

спецсуб'єктом є особа, якій таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю.

Аналіз рішень з ЄДРСР дозволяє відповісти на друге питання. Так, спецсуб'єкти вчиняють ППІВ. За період з 01.01.2015 по 08.11.2022 винесено 94 вироків за ст. 176 ККУ і 50 вироків за ст. 229 ККУ. У більш ніж 13% вироків засуджені – службові особи ЮО. Наприклад, у справі № 278/1035/21 [10] інтернет-провайдер порушив ПІВ і отримав незаконний дохід. Засуджено директора, ЮО відповідальності не понесла. Більш того, вилучене комунікаційне обладнання повернуто ЮО. На підставі аналізу вироків можна виділити два способи взаємозв'язку злочинів про ППІВ з іншими злочинами: підтримка однієї злочинної діяльності іншою (наприклад, підробка документів для імпорту/продажу контрафактних товарів) або паралельні діяльності (виготовлення підакцизних товарів з незаконним використанням ПІВ).

Тут доречно згадати про детермінізм матеріального і процесуального, який влучно охарактеризували А.С. Александров та І.А. Александрова: «Процес – це спосіб виявлення актуального змісту тексту кримінального кодексу, він робить його реальним правом» [11, с. 10].

На нашу думку, надані відповіді показують можливість та доцільність закріплення в ККУ відповідальності ЮО за ППІВ шляхом включення ч. 3 ст.ст. 176, 177, 229, ст. 231, 232 ККУ до ст. 96-3 ККУ.

Якщо пристати на таку думку, необхідно перейти до дослідження процесуального аспекту – доказування обставини, що є підставою для застосування до ЮО ЗКПХ під час розслідування ППІВ.

На думку М.Є. Панько, модель кримінального провадження стосовно ЮО в КПКУ нероздільно пов'язана з провадженням щодо її уповноваженої особи [12, с. 120]. Думка відповідає нормі п. 2 ч. 4 ст. 374 КПКУ, де визначено, що рішення про застосування ЗКПХ щодо ЮО вирішується у вирокі [щодо фізичної особи]. Додамо, що на час впровадження інституту в ККУ практика була відсутня, що цілком логічно унеможливило визначення порядку доказування.

Задля дослідження передумов доказування, на нашу думку, потрібно розв'язати такі завдання: аналіз фактів і обставин, що підлягають доказуванню, та окреслення джерел доказів і засобів доказування.

Статті 96-3, 96-6, 96-7 ККУ містять 9 фактів і обставин, які підлягають доказуванню (відмітимо їх цифрами в дужках):

1. Вчинення [дій] (1) уповноваженою особою (2) від імені (3) та в її інтересах ЮО (4).

Відповідно до ч. 8 ст. 214 КПКУ відомості про ЮО, щодо якої можуть застосовуватися ЗКПХ, вносяться слідчим або прокурором до ЄРДР негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої ЮО [зипотетично ППІВ]. Провадження щодо ЮО здійснюється одночасно з кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру. З наведеної норми випливає, що в межах розслідування злочину про ППІВ та до пред'явлення повідомлення про підозру слідчий вже має: зібрати докази винуватості особи – спецсуб'єкта (назвемо його основним злочинцем) і чіткий план доведення, що особа діяла від імені та в інтересах ЮО.

Термін «уповноважена особа» в п. 1 примітці до ст. 96-3 ККУ, на нашу думку, більш деталізований, ніж термін «службова особа» в ч. 3 ст. 18 ККУ. Узагальнено він означає особу, яка виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції посадової або іншої уповноваженої особи з певним об'ємом повноважень (представництво ЮО, прийняття рішень від імені ЮО та ін.). Джерелом доказів можуть бути документи: установчі, наказ по кадрам, посадова інструкція, трудовий договір, договір доручення тощо. Поняття «від імені» нормативно не закріплено, однак згадані документи можуть пов'язувати особу з ЮО. Збір документів здійснюється через їх отримання від уповноважених органів шляхом тимчасового доступу або під час обшуку.

Поняття «в інтересах ЮО» роз'яснено ч. 2 примітці до ст. 96-3 ККУ – якщо злочин призвів до отримання ЮО неправомірної вигоди або створив умови для її отримання. Джерелами доказів можуть бути організаційні документи (договір про надання послуг, абонентський договір тощо), фінансові документи (рахунок, митна декларація, накладна, акт приймання-передачі, оборотно-сальдова відомість тощо), покази свідків, протоколи НСРД, експертиза. Матеріали, сировина, заготовки, фальсифікована продукція, що можуть бути виявлені у виробничих або складських приміщеннях ЮО, – це умова для отримання неправомірної вигоди. Збір доказів здійснюється через отримання документів від уповноважених органів, установ, організацій, шляхом допиту свідків, НСРД, експертиз, через тимчасовий доступ або під час обшуку. Стосовно доказування обставини «в інтересах ЮО» необхідно бути надуманим. У практиці відомі випадки, коли директор ТОВ діяв від імені ТОВ, однак отримував платежі на власний картковий рахунок як ФОП, тобто діяв у власних інтересах.

2. Відшкодування нанесених збитків та шкоди (5), розмір неправомірної вигоди (6), яка отримана (7) або могла бути отримана ЮО (8).

У злочинах за ч. 3 ст. 176, 177, 229 ККУ збитки правласника є однією з кваліфікуючих ознак, а тому на час пред'явлення підозри по «основному злочину» слідчий, як правило, вже має висновок економічної експертизи щодо їх розміру. Розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана у справах про ППІВ, – це ціна фальсифікованого товару/піратської продукції або вартість неправомірного контенту.

3. Гроші, цінності та інші речі, отримані ЮО внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98 КПКУ) (9).

Доказування даних обставин має здійснюватися шляхом перевірки широкого спектру документів (правовстановлюючі, реєстраційні, банківські тощо), які можуть підтверджувати отримання ЮО грошей, цінностей та інших речей за період інкримінованого порушнику злочину. Збір документів здійснюється через їх отримання з Державних реєстрів, від уповноважених органів, установ, організацій шляхом допиту свідків, НСРД, через тимчасовий доступ або під час обшуку.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує доцільність закріплення в КК України відповідальності юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності шляхом включення ч. 3 ст.ст. 176, 177, 229, ст. 231, 232 КК України до ст. 96-3 КК України. Специфіка доказування у кримінальному провадженні щодо юридичної особи переважно базується на перевірці та оцінці вже отриманих в межах основного провадження документів, однак потребує фокусування та заглиблення на окремих обставинах. Внесення змін до кримінального і кримінального процесуального кодексів України та практична імплементація норм щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за порушення прав інтелектуальної власності вплине на покращення криміногенної ситуації в цій сфері, посилить спроможності правоохоронних органів, забезпечить додаткові можливості для відшкодування збитків правласникам. Активне застосування інституту заходів кримінально-правового характеру також має стати стримуючим фактором проти порушення прав інтелектуальної власності.

Література

1. 2020 STATUS REPORT ON IPR INFRINGEMENT (EUIPO). URL: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/

observatory/documents/reports/2020_Status_Report_on_IPR_infringement/2020_Status_Report_on_IPR_infringement_en.pdf.

2. IP CRIME THREAT ASSESSMENT 2022 (EUIPO, Europol). URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Report.%20Intellectual%20property%20crime%20threat%20assessment%202022_2.pdf.

3. Ліквідовано один з каналів фінансування терористичної організації «ДНР». URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=147300.

4. Кочнева А.О. Щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб. *Репозитарій Національного авіаційного університету*. 2015. С. 57-60.

5. Яра О.С. Проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. Вип. 182. Ч. 1. С. 315-323.

6. Лук'яненко С. Зарубіжний досвід застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. № 11/2019. С. 302-306.

7. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2008. 190 с.

8. Chinese Company Sinovel Wind Group Convicted of Theft of Trade Secrets. URL: <https://www.justice.gov/usao-wdwi/pr/chinese-company-sinovel-wind-group-convicted-theft-trade-secrets>.

9. Директива (ЄС) № 2018/1673 Європейського Парламенту та Ради від 23.10.2018 р. щодо кримінально-правової боротьби з відмиванням грошей. URL: <https://data.europa.eu/eli/dir/2018/1673/oj>.

10. Вирок Житомирського районного суду від 13.05.21 р. у справі № 278/1035/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96882762>.

11. Александров А.С., Александрова И.А. Уголовный кодекс + Уголовный процесс = Уголовное право. Актуальные проблемы взаимосвязи уголовного права и уголовного процесса: сборник матер. научно-прак. конференции (Уфа, 31 октября 2016). 2016, 10 с.

12. Панько М.Є. Доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру : дис...докт. філос. за спец. 081 «Право», Львів. 2021. 213 с.

13. Гладун О., Єрьоменко І. Доказування у провадженні про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 44-53.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

14. Загинеї З.А. Предикатний злочин уповноваженої особи як підстава застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 5. С. 119-130.

15. Шевчишин А.В. Доказування обставин, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 96-3 Кримінального кодексу України, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1/1. С. 134-139.

16. Панченко О. Предмет доказування в кримінальному провадженні щодо юридичних осіб. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 12/2017. С. 136-139.

17. Провоторов О.П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 196 с.

18. Панько М.Є. Методологічні засади дослідження доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 111-116.

Компанець Є. М.,
адвокат, аспірант
Науково-дослідного інституту інтелектуальної
власності НАПрН України
ORCID: 0000-0001-8162-1965

Лебідь С. А.,
радник директора
Бюро економічної безпеки України,
полковник